

REMETE SZENT ANTAL

Január 17.

*Kome (Egyiptom), 251/52. +356.

Aki rászánja magát, hogy annak a Szent Antalnak az életét kutassa, akinek a kereszténység a legrégebb időtől fogva a „Nagy” megtisztelő jelzőt adta, készüljön föl jónéhány meglepetésre. Még ha elutasítja is az egész csodás színjátékot, amely körülfontja az Antal-legendát, kénytelen lesz számos dolgot csodálkozással tudomásul venni. Tulajdonképpen már az is szinte érthetetlen, hogy több mint 1600 év után még mindig emlegetik a nevét. Hiszen Antal csak egy szegény közép- egyiptomi fellah, földműves volt, és nem vitt végbe semmiféle történelemalakító tettet, mint ahogyan nagy államférfiak vagy egyházi kiválóságok szokták. És mégis csak „csodára” gondolhat az ember, amikor alaposabb vizsgálódás után látja, hogy neve milyen mélyen belevésődött az oszdatlan kereszténység történetébe, hogy alakjából micsoda magával ragadó erő áradt, amely sok kortársát is elbűvölte; s amikor fölismeri, hogy ez a világtól futó remete, aki egyre nagyobb magányra törekedett, indította el a monasztikus élet hatalmas mozgalmát, amely a külső és belső támadások dacára sok-sok évszázadon át fennmaradt, és még ma is töretlen. És ha az ember azt is tudja, hogy éppen az európai kereszténység -- különösen a 14. és 18. század között -- a Szent Antal-tiszteletnek hányféle változatát hozta létre, akkor önkéntelenül szeretne közelebbit és pontosabbat tudni erről az emberről.

Antalt alakját a korai idők legtöbb szentjénél több legenda övezi, amelyből költők és más művészek merítettek ihletet; elég, ha csak a festő Matthias Grünewaldra (+ 1528) hivatkozunk. Ezek a legendák alkalmas irodalmi formák az érzékfeletti valóság megközelítésére.

Antalról azonban nemcsak a legendák elbeszélései állnak rendelkezésünkre, hanem cáfolthatatlan, történelmi súlyú tanúbizonyságok is, amelyeket nyugodtan összevethetünk régi korok más történelmi személyiségeiről tanúskodó forrásokkal. Ez ugyan nem állítható minden megszorítás nélkül arról az Antal-életrajzról, amelyet Alexandriai Szent Atanáz érsek 365 táján, tehát alig tíz évvel a nagy szerzetes atya halála után írt. Ez az antik regényformát követő életrajz ugyanis túlságosan célzatos irat ahhoz, hogy történelmi utalásaiban gyanútlanul meg lehessen bízni. Nagyon is világosan fölismerhető a szándék, hogy a szerzője keresztény hősi eposzt akart írni.

Rajta kívül vannak azonban megbízható tanúságtevők a 4. század szerzetesi irodalmából, különösen Pakhomiosz írásai. Ott van azután az a hét levél, amely Antaltól ránk maradt. Ezekben egyénisége természetesen háttérben marad a tárgyalt kérdések mellett. Mindenekelőtt az Atyák mondásai (Apophtegmata Patrum) címen ismert nagy gyűjteményben találhatók tetemes számban Antal mondásai, amelyekből jobb képet kapunk egyéniségéről, mint hosszú beszédekből vagy beszámolókból.

Amikor Antal 251-ben vagy 252-ben megszületett Komében, Közép- Egyiptom egyik falujában, a régi kereszténység éppen talán legsúlyosabb megpróbáltatását élte át. Decius császár (249--251) restaurációs politikájának megfelelően keresztényüldözést indított, amely az egész Római Birodalomra kiterjedt. Egyetlen keresztény sem volt már biztonságban, függetlenül attól, hogy az Imperium Romanum melyik tartományában élt: ma vagy holnap a császári törvényszék elé hurcolhatták. És sokan bizonyultak gyengének. Annál fenségesebben ragyogott a hűségesekek hitvalló bátorsága. A következő évtizedekben, egészen 313-ig, amikor Konstantin császár kiadta a milánói türelmi rendeletet, a kereszténység vállalása életveszélyt jelentett. Aki meg akart maradni kereszténynek, annak állandóan készen kellett lennie a vértanúságig való helytállásra.

Antal jómódú házban nőtt föl. Amikor húsz éves lett, meghaltak szülei, és ráhagyták a családi örökséggel való gazdálkodást és a hűgáról való gondoskodást. De egyszer csak történt valami, ami egy csapásra véget vetett annak, hogy a fiatalember csak úgy békésen éldegéljen a világban. Egy alkalommal a szentmisén az ígehirdetésre figyelve hirtelen belévägott a fölismerés, hogy neki szól az, amit a lektor Máté evangéliumából éppen olvasott: „Ha tökéletes akarsz lenni, add el, amid van, az árát oszd szét a szegények között... Aztán gyere, és kövess engem!” Az ige nem volt ismeretlen előtte, de az ifjú Antal úgy érezte, hogy akkor és ott hangzik el először, és egyenesen a szívébe kiált. Olyan ellenállhatatlan ereje volt a szónak, hogy követnie kellett. Úgy tett, amint hallotta: eladta a családi birtokot, és ami nem volt szükséges a hűgáról való gondoskodáshoz, a szegényeknek adta. Azután megkezdte az új életet, amelyről még nem is sejtette, hová fogja őt vezetni.

Hogy miből is áll a „lelki élet”, teljesen ismeretlen volt előtte. Mi okosabbat tehetett volna hát, mint hogy utánozza azokat, akiket a keresztény közösségben különösen jámbor embereknek tartottak: az „aszkréták” voltak ezek, akik Istennek tetsző életet akartak élni, ki-ki a maga módján. Hozzájuk hasonlóan Antal is visszavonult a hétköznapi élettől, és teljesen a vallásos gyakorlatoknak adta át magát, elsősorban a zsolttár-imádkozásnak. Kezdetben még a falu közelében lakott. Aztán hamarosan a líbiai sivatagban egy sziklásírbán húzta meg magát, majd később egy omladozó kastély romjai között. Egy barátja hordta neki a nélkülözhetetlen szűkös eledelt. Ettől eltekintve minden összeköttetést megszakított a külvilággal. De minél inkább eltépte a földi ragaszkodások kötelékeit, annál elviselhetlenebb lelki támadások érték. Ősi keleti elképzelések szerint -- aminek visszhangját Jézus megkísértésének történetében is megtaláljuk -- a sírok és az elhagyott helyek, mindenekelőtt pedig a sivatagok a démonok hazája voltak. Antal ebbe a birodalomba hatolt be, és ott épített ki magának szállást. Hogyan is történhetett volna másképpen, mint hogy a démonok támadást indítottak ellene. Antal pedig -- az apostol intelmének megfelelően -- „Isten teljes fegyverzetét” öltötte magára, hogy „a sátán cselvetéseinek ellenállhasson” (Ef 6,11). Így ő lett a győztes. Amikor végül húsz év után ismét az emberek közé ment, úgy jelent meg előttük, mint bölcs férfi, aki „ismeri a mélységes titkokat és telve van Istennel” (Antal élete). A szigorú önsanyargatások ellenére nem tört össze a teste. Arcán azoknak a hatalmas tapasztalatoknak fénye tükröződött, amelyek bensőleg átalakították.

Nevét hamarosan fölkapta a hír. Mindenfelől özönlöttek hozzá az emberek, akik imáiba ajánlották magukat, vagy szerzetesi életet akartak élni az ő vezetése alatt. Antal nem tudta a kérők ostromát elhárítani. A közeli és távoli környéken mindenfelé remeteségek nőttek ki a földből. Így a világ elől menekülő remetéből a „szerzetesek atyja” lett. Mindenesetre ez még nem volt a szerzetességnek az a formája, amely később Pakhomiosz kezdeményezéséből kialakult. Mert jöllehet számos tanítvány sereglett Antal köré, ő sohasem fogta össze őket olyan tartós közösséggé, amelynek közös szabályzata van. Az a szerzetesi szabályzat, amely a neve alatt ránk maradt, valójában későbbi korból származik.

Bármennyire szerette is Antal a sivatagot és az Istenben elmerült magányos életet, abban semmi sem akadályozta meg, hogy az emberek közé menjen, ha a kereszténység napi problémái úgy kívánták. Ez történt, amikor Maximinus Daja császár idejében (308 táján) az alexandriai börtönökben sínylő hitvallókat erősítette a hitükért vívott harcukban. Egy másik alkalommal, élete vége felé, püspök-barátja, Atanáz kérésére ment a fővárosba, hogy nyilvánosan föllépjen az arianusok ellen. De ezt igazolja a már említett vonzerő is, amelyet Antal a lakosság minden rétegére gyakorolt, föl egészen a magas klérusig és a császári udvarig. Maga Konstantin és gyermekei is leveleztek vele.

90 éves elmúlt már, amikor útra kelt, hogy szemtől szemben láthassa a másik nagy remetét, Pált (lásd január 15-én). Találkozásukat Szent Jeromos leírásából ismerjük.

356-ban halt meg Antal, 105 éves korában. A sírja -- mivel kérte testvéreit, hogy titokban temessék el -- 200 éven át ismeretlen volt. 561-ben megtalálták, ereklyéit Arles-ban, a Szent Julien-templomban őrzik. A koptok és a szírek remetéi Szent Antal fiainak tekintették magukat. Franciaországban a 11. században alapítottak egy betegápoló társulatot, melyből az antonita rend fejlődött ki. Két nemes férfi, apa és fia anyaroztól megbetegedett, és Szent Antal ereklyéjétől meggyógyult. Hálából kórházat építettek és ápolták a hasonló bajban szenvedőket. Mivel Szent Antal az anyarozs okozta gyulladás ellen hathatós közbenjárónak bizonyult, magát a bajt Szent Antal tüzének nevezték. Antalt a tizenégy segítőszent között is tisztelték.

Antal szellemi útját, vallás-erkölcsi törekvéseit a megalkuvást nem ismerő határozottság jellemezte, ugyanakkor minden volt, csak nem rajongó, vagy a valóságtól idegen álmodozó. Bár radikális követelményeket állított föl magával szemben, meggyőzően józan és szerény volt. Ismerte az ember előtt álló határokat: Isten titkainak és döntéseinek kifürkészése nem a mi dolgunk. Jobb beismerni tudatlanságunkat azokban a dolgokban, amelyek meghaladják az embert. Az a döntő, hogy az ember magára figyeljen. Még ha birtokolná is egy szerzetes a csodás gyógyítás adományát, saját üdvössége felől akkor is rettegésben kellene élnie. Az ördög cselvetéseivel szemben csak egy segít: az alázat.

Antal rendelkezett józan emberismerettel, érzékkel a helyes mérték iránt, valamint bölcsességgel, amellyel el tudott igazodni a dolgok között. Jámorságának lényeges vonása volt testvériessége. Nem véletlen, hogy a szerzetességben ismét új csengést kapott a szó: „testvér”. Az Egyházban régen elfelejtették Jézus evangéliumi figyelmeztetését (Mt 23,8), különbséget tettek a „lent” és a „fent” között. A szerzetesek Antalt követve vissza akartak térni a kezdeti kereszténységhez. Ezért nevezték magukat egymás közt „testvérek”, és arra törekedtek, hogy testvérként is bánjanak egymással. Antal arra tanította övéit, hogy élet és halál a felebarát iránti magatartástól függ.

Meg volt győződve arról, hogy a szerzetest a saját fáradozásai nem jogosítják föl arra, hogy önmagában bízzék. Mert az embernek az az igazi nagy teljesítménye, ha Isten előtt elismeri a bűneit, és utolsó leheletéig kész a gonosz támadásainak elhárítására. Amikor egy napon az egyik szerzetes megkérdezte, hogy mit kell tennie, ezt a választ kapta: „Ne bízz igaz voltodban, ne aggasszon, ami elmúlt, és fáradozz azon, hogy nyelvedet és gyomrodát féken tartsad” (vagyis hallgass és bőjtölj).

A koptok, a szírek és a bizánciak január 17-én ünneplik Szent Antalt. Jeruzsálemben már az 5. században ugyanezen a napon emlékeztek meg róla. Rómában a 12. században vették át az ünnepét.

Az Atyák mondásai tudósítanak Szent Antal jellemző mondásairól és viselkedéséről, amelyek az evangéliumból fakadó jámborságát és vallásos józanságát tanúsítják.

Egyszer egy szerzetest társai szerfölött dicsőítettek Antal jelenlétében. A szent hívatta és próbára tette őt, hogy képes-e a megbántás elviselésére. Amikor erre képtelennek bizonyult, ezt kellett hallania: „Olyan faluhoz hasonlítsz, amelynek házai kívülről díszesek, belülről azonban kifosztották a rablók.”

Valaki egyszer tanúja volt annak, hogy Antal a látogatóba érkező szerzeteseket milyen -- szerinte éppen nem aszketikus -- módon fogadta és vendégelte meg. Az az ember vadász volt. Antal fölszólította, tegyen nyilat az ijára és fessítse jól meg. Az ember úgy tett, de megjegyezte: „Ha túlságosan megfeszítem, eltörik.” Erre az ősz Antal ezt mondta: „Így fognak járni a szerzetesek Isten művének végzése közben (a szerzetesek aszketikus gyakorlatait értették ezen abban az időben), ha mértéken túli erőfeszítést kívánunk tőlük.” Máskor meg ezt mondta: „Sokan elemésztk testüket önsanyargatásaikkal, de mivel hiányzik belőlük az ítélőképesség adománya, messze járnak Istentől.”

A szent kiemelkedő testvéri magatartásáról ad hírt a következő történet: Egyszer egy szerzetes Abba Elias „kolostorában” bűnbe esett, és kitaszították. Antalhoz jött, aki szívesen fogadta, aztán visszaküldte kolostorába. A szerzetesek azonban ismét elkergették. Visszatért tehát Antalhoz és elmondta: „Nem akarnak újra befogadni.” Akkor Antal követet menesztett oda, s ezt üzent: „Egy hajó hajótörést szenvedett és rakománya elveszett. Csak nagy fáradtsággal tudott kikötőbe menekülni. Ti azonban azt is a tengerbe akarjátok szórni, ami megmenekült.” Amikor a szigorú szerzetesek megértették Antal szavait, visszafogadták a testvérüket.

Istenünk, ki Remete Szent Antalnak megadtad, hogy a pusztában szolgáljon Neked, kérünk, segíts minket közbenjárására, hogy önmagunkat megtagadván Téged mindig és mindenek fölött szeressünk!